

רבנו אליהו דוד רבינוביץ-תאומים זצ"ל
רבה של ירושלים ולפנים כפוניבו' וכמיד
מהדירים : יהודה מלמד והראל כהן

כת"י האדר"ת בהלכות שבת

רבנו אליהו דוד רבינוביץ-תאומים כיהן פאר כרבה של פוניבו' בשנים ה'תרל"ו-ה'תרנ"ב. מאוחר יותר נתמנה כרבה של מיר עד שנת ה'תרס"א בה עלה ירושלים וקיבל רבנותה. האדר"ת היה חמיו של מרן הרב זצ"ל מזיווג ראשון. ביתו של האדר"ת מרת בת-שבע-אלטע, אשת געוריו של הרב, היא גם אם ביתם הבכירה מרת פרידה אשת ה' ישראל שמעון תאומים – בן האדר"ת. בהיות הרב רבה של זיימעל, מתה עליו אשת געוריו. אך גם לאחרי המקרה המדאיב היה הקשר בין החתן וחמיו קשר מיוחד, המתבטא בכתבי שניהם. אמנם אסף מו"ר הרב משה צבי נריה שליט"א חומר לא מבוטל על הקשר שביניהם, ובמיוחד בספר שיחות-הראי"ה, אלא שראוי היה להאריך מאד ואף לאגוד ולצרף את מסכת החיים המשותפת לאותם שני ענפי הדור, וכמובן אין כאן מקומו.

בתוך גודלו העצום של האדר"ת מזדקרת תמיד לעין כל מידת הענוה המיוחדת לו. האדר"ת השאיר אחריו ספרים רבים בכתב-יד. אם מחפשים אנו את הגודל והעוצם שבמעמקת תורתו בחידושו, הרי המיוחד שבהם איננו רק כמותם או אפילו איכותם, שהרי על זה אי-אפשר להתווכח. המיוחד בכתביו הוא סגנונם והמבנה שלהם. כמה מספריו של האדר"ת מכילים חידושים אשר שמע מרעים שביקר אצלם או שהם ביקרו אצלו, אשר מתוך משא-ומתן עימם ישב מיד ותיעד את אשר היה, ובכך קיים באופן מיוחד ומקורי את מאמר חז"ל "לעולם יפטר אדם מחבירו מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו".

כך גם את מאמר רבי שמעון ברי-יוחאי בברכות דף ז': "גדול שמושה יותר מלמודה" – קיים האדר"ת במלואו מתוך ענותנותו הגדולה, אשר ראה עצמו בשיפולי גלימתא של כל אחד מרבני ישראל ורצה להתאדר באדרתם, אף שהיה עצמו האדרת המכסה את חבריו, הארי שבחבורת הרבנים ("מאד הנני צמא עוד גם היום, לעמוד לשרת אחד הגאונים האמיתיים, צדיק גמור, פשוט לשמשו כעבד לאדוניו, אך בעוונותי עוד לא זכיתי לזה. במקום שמכירים אותי הוא מן הנמנע, ובמקום אחר לא נזדמן לי עד היום למגינת נפשי" – מתוך יומנו "נפש-דוד").

כך באחד המקומות בחיבורו שמע-אליהו הוא כותב : "שמעתי מפה קדוש הגאון הישיש מ' נצי"ב שליט"א מוואלוז'ין...". ובחיבורו אדני-אליהו : "ביום שבת-קודש בשלח שבת אצלי הרב הצדיק וחסידי מורנו הרב ישראל מאיר הכהן שליט"א בעל מחבר ספרי חפץ-חיים ושמירת-הלשון ושאלני בגלגול הדברים בפירוש דברכות כ, ב'...". התייעוד הזה מחייה את ההערות הקצרות-הסדורות שהעלה על הגיליון, ומוסיפות חן רב לתורת חיים. כך למשל פותח את אחת מהערותיו : "בהיותי בדובבעלן וטיילתי ארוכות וקצרות עם הרב הנזכר ועם ידידי-נפשי הרב הגאון מורנו נחמן אידל מרגליות שליט"א הגאון אב-בית-דין דקהילת מיטאווי. אמר הרב נא"מ ליישב קשיית

התוספות...". ובכל הערה, אחרי שמביא דברי ריעו, הוא כותב בלשון ענוה: "והשבתיו...".

אחרי הדברים הנ"ל, מפליאים הם עוד יותר הדברים אשר כתב עליו חתנו הרב זצ"ל בספר ההערכה שחיבר עליו "אדר-היקר": "מדותיו הנעלות, ובלבבו הטהור המלא ענוה וחקן, בצרוף חסידותו... חסידותו הנפלאה באהבת התורה וזהירות המצוות מאהבה עברה כל גבול, וכל אשר עשה הכל היה כענוה והצנע לכת, כמעט מעולם לא מצא אותו איש שהוא יושב וכותב את ספריו הרבים !!!".

וכתב הרב משה צינוביץ זצ"ל בסיפרו "אישים וקהילות" בדבריו על האדר"ת: "ענין מיוחד לעצמו – הליכותיו של איש דגול זה. בכל מקום שאתה מוצא גדלותו וגדולתו שם אתה מוצא ענוותנותו, צדקתו וצניעותו. לפי תכונותיו הנפשיות האלה לא היה מעוניין במיוחד לפרסם בחייו ספר שלם מחיבוריו המרובים בכתב-יד" (עמוד 128).

מה יפו ונעמו מילות התיאור של מרן הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, בהן הוא משתדל לצייד אותנו באוצר חשוב של הערכות על דודו-זקינו האדר"ת, כפי שנדפסו בעיתון הצופה בשנת תש"ה, וחזרו ונדפסו בחלקו השני של סיפרו "לגתיבות-ישראל" ונקרא המאמר בשם "הגאון האדר"ת": "ביסודה של אותה הגאונות והצדקות המופלאה, שהיתה מבצבצת ובולטת ממנו על כרחו, היתה מונחת הצניעות והענוה, שהיתה שייכת לטבעיות מהותו. את מציאות כתביו הרבים לא הראה אלא ליחידים מהקרובים ביותר, כמו שגם מנהגי החסידות וההידורים שנהג, היו בהסתר; כאותם הצדיקים הנסתרים בהיותם נגלים, כאותם החסידים המתבודדים בהיותם בתברה, עם "צהלתם בפניהם ואבלם בלבם", כן כל הפרסום הגדול של רבי אליהו דוד זצ"ל".

בסוף החלק השני מספר ארחות-חיים מהאדמו"ר מספינקא רבי נחמן כהנא זצ"ל, נדפס קונטרס בשם "עובר-אורח", והוא מכיל הערות קצרות מהאדר"ת לשולחן-ערוך אורח-חיים. שם מצאתי שהוא כותב בסימן שלד: "במגן-אברהם ס"ק טו בשם ספר-חסידים תורה-שבכתב קודם לתורה-שבעל-פה, צריך עיון במי שזכה שיש לו חיבורים כתב-יד שלא נדפסו, דודאי דין תורה-שבעל-פה להם וכסנהדרין לג. כהאי גוונא, אם הם קודמים להצלת תורה-שבכתב, כיון שאין עוד זולתם במקום אחר... וצריך עיון טובא. וקצת יש לומר דהוי ליה ספק סכנת-נפשות למי שעמל ויגע בהם כל ימיו, יוכל לבא לידי חולי מעגמת-נפש רחמא-ליצלן, וכמו ששמעתי על הגאון ר"א חרל"פ זכרונו לברכה, שהיה אבד"ק ביאלוסטאק שקרהו אסון לכתב-יקודש שלו, ולא האריך ימים מעגמת-נפש לא עלינו. ובשל אחרים יש להסתפק הרבה. וד' יצילנו מכל אסון עד העולם", עכ"ל.

אחר קוראנו זאת, מה שמחננו שיש לנו הזכות להביא לדפוס מתוך כתב-ידו מחיבורו "שמע-אליהו", אשר היה עד כה בגדר דין תורה-שבעל-פה, אשר יתכן ויש לה דין קדימות לתורה-שבכתב. אנו מביאים כאן כמה הערות קצרות שלו בעניני מסכת שבת. וזכות מרן האדר"ת זצ"ל תעמוד לנו ולזרענו ולזרע עד העולם.

מתוך חיבור "שמע-אליהו" (מכת"ק)

חתיני הרב ר' אברהם יצחק הכהן שליט"א הגאון אב-בית-דין דקהילת-קודש זיימעל העירגני!..

בשבת-קודש פרשת עקב היה אצלי המופלג הר"ר יחזקאל רייכנבערג מווארשא שיחיה. הקשה על דברי רש"י כריתות יז, א' שפירש² בדברי רבן גמליאל דיש ידיעה לחצי שיעור כגון שזרע פחות מכשיעור, דהא החורש והזורע בכל שהוא³, ותירץ לו חתיני הרב הנ"ל שליט"א, דהכוונה בעומק הקרקע כל שהוא, והשבתיו⁴, שי"ל דלא שייך על זה לשון חרישה כלל כל שלא נכנס בעומק האדמה וצ"ע.

*

עוד שאל הררי"ר שיחיה, אם נייר חלק⁵ שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, כמו שכתב המגן-אברהם סימן שח⁶, מותר לקנח בו⁷, שי"ל דחמור משאר מוקצה שמוותר משום כבוד הבריות כבשבת פא, ב'. והשבתיו, דהא לדעה אחת בסימן שיג⁸, גם להוציא לכרמלית מותר⁹, אם-כן, חזינן שגם שני איסורים הותרו משום כבוד הבריות¹⁰, וכל-שכן איסור מוקצה מחמת חסרון כיס שחמור קצת, דלכולי-עלמא מותר, דמכל-מקום, אין בו רק איסור דרבנן לבר, שנדחה מפני כבוד הבריות וכלום חלקו חז"ל באיסור דרבנן להדחותם משום כבוד הבריות?! והכל בכלל, וכברכות יט, ב"י.

*

1. מביא בשמו בענין אחר, שאין מקומו כאן.
2. ד"ה אלא באחת.
3. כן הוא ברש"ש שבת דף עג. ד"ה ברש"י, אך לפי המגחת-חינוך מלאכת זורע [אות ד] בשם הפריי-מגדים שכתב שאפשר לפרש ברש"י ששיעור זריעה הוא כנרוגרת, ממילא בזורע רש"י לשיטתיה ולא קשיא מידי, אך מחורש שהזכיר רש"י בכריתות אכן קשה.
4. בא לדחות דברי חתנו הרב.
5. עיין משנה-ברורה סימן שח ס"ק ג בדבר איסור טילטול גייר חלק.
6. ס"ק י.
7. עיין משנה-ברורה סימן שיב ס"ק ו.
8. צ"ל סימן שיב והוא שם בסעיף א במגה"ה: "ויש אימרים דאפילו מכרמלית לרשות-היחיד גמי שרי, דהא גמי אינו רק איסור-דרבנן ומשום כבוד הבריות התירוהו".
9. "וכן עיקר" – משנה-ברורה שם ס"ק ח ועיין שם בשער-הציון ס"ק יב וגם דעה ראשונה המובאת שם ברמ"א והיא דעת רש"י דף פא. ד"ה שיעורין בכמה) אינה חולקת אלא במקום שיש שני איסורים דרבנן.
10. "ואף שיש בזה שני איסורין דרבנן – לסול מוקצה וגם מכרמלית לרשות-היחיד, אפילו הכי כבוד הבריות דוחה אותן" – ביאור-הלכה שם ד"ה דהא גמי אינו.
11. ששמה מסיקה הגמרא שכבוד הבריות דוחה איסור-דרבנן אפילו ב'קום עשה' ואיסור-דאורייתא ב'שב ואל תעשה'.

עוד הקשני¹² בשבת נ, א' דפריך "אי רבי שמעון (היא) כו", ודילמא רבי ישמעאל היא דלא אסר, אלא בראשו, ולא פניו, ידיו ורגליו, עיני שם. והשבתיו, דאורחא דמילתא נקט, וגם הלא מבעייתא לן בנזיר מג, א' אם ודאי משרה את השיער, או שגזרו מפני האדמה המשרה, ואם-כן בודאי הוי ליה פטיק-רישיה וגם פניו, ידיו ורגליו אסור, ואתי שפיר.

ולכאורה יש להקשות שם: מאי ראייה מהך דנזיר, דלמא רק באיסור לאו הוא, שלא חששו¹³, מה שאין כן בשבת, דאיסור סקילה, וכהאי גוונא איתא בסנהדרין פד, ב' לרב¹⁴, ויש ליישב.

12. הרב יחזקאל רייכנבערג הבין שמן לשון המשנה במסכת נזיר (מובאת לשונה שם בתוספות ד"ה רבי שמעון אומר): "רבי ישמעאל אומר: נזיר לא יכוף ראשו באדמה" אפשר לדייק שדוקא ראשו, ולא פניו, ידיו ורגליו. והאדר"ת מעיר לו דאינו כן והא דנקטו לשון ראשו, אורחא דמילתא נקטו.
13. כוונתו דלא חששו לדבר שאיננו מתכוון, מה שאין כן בשבת שיש מקום לחשוש לאיסור-דרבנן.
14. "רב לא שביק לברי למישקליה טילוא" כלומר רב לא נתן לבנו להוציא ממנו קוץ, שמא יחבול בו. ואף-על-פי שהוא דבר שאיננו מתכוון, מבין האדר"ת שבאיסור סקילה החמיר רב. אמנם יש להעיר שרב לא נתן לבנו להוציא ממנו קוץ שמא יוציא אדם ומתוך ההתעסקות בהוצאת הקוץ, יתעלם ממנו האיסור ויוציא הבן דם בכוונה לצורך הוצאת הקוץ.